

MINDEORD: WILHELM VON ROSEN (1941-2019)

Wilhelm von Rosen døde 2. marts 2019 efter nogen tids sygdom 78 år gammel. Han blev cand.mag. i historie og latin fra Københavns Universitet i 1971, og han virkede fra 1970 og frem til sin pensionering 2006 som arkivar og seniorforsker ved Rigsarkivet. Danmark mistede en pioner indenfor bøssehistorie og LGBT+ biblioteket sin initiativtager. Wilhelm von Rosen var bøsse med stort B og lige dele historiker og aktivist. Han var på samme tid både en foregangsmand og en mand af sin tid.

Bente Rosenbeck og Tobias Wung-Sung deler her deres tanker om Wilhelms arbejde, de idéer og den arv, han efterlader sig. Bente (årgang 1948) har haft et kollegialt samarbejde med Wilhelm. Tobias (årgang 1980) er frivillig på det bibliotek, som Wilhelm var med til at grundlægge.

WILHELM VON ROSEN SOM AKTIVIST

Wilhelm von Rosen var lige dele historiker og aktivist. Han var aktiv i Bøssernes Befrielsesfront (BBF) i 1970'erne bl.a. i basisgruppen blåmejserne, som BBF's taler ved Christopher Street Day i 1977 under temaet "Bøsser og lesbisk situation som undertrykte grupper i en retsstat" og som initiativtager til en diskussion om feminine bøsser i 1976. I 1979 udgav han *Bøssekampens politik*. Bogen indeholdt artikler om et tiårs bøssekamp og bøssefrigørelse og blev udgivet i *Pan regi*. *Gay Life and Gay Writers* fra samme år blev til i et samarbejde med Vagn Søndergaard og udgivet af skoleradioen for undervisningsministeriet.

Som historiker var Wilhelm først og fremmest tro mod sin videnskabelige disciplin og sit ontologiske udgangspunkt. Ontologi handler om, hvad virkeligheden er, og hvordan verden omkring os kan forstås. Wilhelm arbejdede ud fra et udpræget konstruktivistisk ontologisk perspektiv. Konkret betyder det, at han forstod sine emner – seksualitet og køn – som socialt konstruerede og derfor foranderlige – og afhængige af – tid og sted.

For Wilhelm var det at være bøsse altså en social omstændighed – ikke noget naturligt. Han så det ikke som noget, man var født til. Det var konteksten – tiden og stedet – der skabte den seksuelle identitet som bøsse. Men for Wilhelm betød socialt konstrueret ikke uægte eller falsk.

Tværtimod. For Wilhelm var det at være bøsse et ægte og dybtfølt omdrejningspunkt i hans arbejde og tilværelse.

Wilhelms arbejde med historie og forskning var samtidig rodfæstet i et aktivistisk ønske om at bidrage til skabelsen af en identitet og til tilværelsen som bøsse. Wilhelm mente, at bøssebevægelsen op gennem 1970'erne havde bidraget til at ændre opfattelsen af homoseksualitet fra et individuelt problem til et fælles, men at homoseksuelle stadig var en undertrykt gruppe.

Han mente også, at man mangler noget som menneske og gruppe, hvis man ikke har en historie - og helt specifikt, at bøsser var blevet gjort tavse og usynlige i historien. Wilhelms opgave var derfor at give bøsserne en historie og fortid, som kunne tilføre denne dimension.

AMBITIØSE IDÉER OG LANGSIGTEDE PLANER

Som led i dette arbejde skrev Wilhelm von Rosen i 1979 et oplæg, som blev grundlaget for Landsforeningens kommende bibliotek. Wilhelm mente, at Forbundet af 1948, som Landsforeningen hed dengang, havde brug for et supplement til rådgivningsarbejdet og værtshus- og cafédriften. Der var brug for en indsats for bøsse og lesbisk kultur, som var en service overfor enkeltpersoner såvel grupper og institutioner, der udgjorde og beskæftigede sig med denne kultur. Det originale oplæg og de andre dokumenter om bibliotekets begyndelse findes stadig i LGBT+ bibliotekets samling.

Wilhelm var både langsigtet og ambitiøs med sine planer. Landsforeningen havde på dette tidspunkt lokaler i Åbenrå 33, hvor der stod en reol med bøger til brug i dagligdagen. Wilhelm ønskede ikke blot at udvide det lille håndbibliotek. Han ville skabe daglig adgang til materialer og oplysning om homokultur i fortid og nutid og skabe en institution, som skulle række ud i tid og videre kredse og styrke oplevelsen blandt bøsser og lesbiske af en fælles erfaring og solidaritet med de generationer, som kom før og ville komme efter. Et bibliotek skulle med andre ord gøre fundamentet for et godt liv som bøsse eller lesbisk både bredere og mere stabilt.

Ambitionerne for biblioteket kunne også spores i den konkrete planlægning. Wilhelm sammenlignede et bøsse-lesbisk-bibliotek med andre specialist- og mindretalsbiblioteker, for eksempel Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv og Det tyske mindretal i Sønderjyllands bibliotek. Han forestillede sig, at stedet – foruden gennem private donationer og bevillinger fra F48's hovedbestyrelse – med tiden kunne finde plads på finansloven, og at der kunne findes midler til aflønning af højtuddannet arbejdskraft.

FRA IDÉ TIL VIRKELIGHED

Der gik dog noget tid, før biblioteket endelig kunne slå sine døre op. I kølvandet på Wilhelm von Rosens oplæg blev der skabt et biblioteksudvalg, som gik i gang med at opbygge en fysisk samling. Der var syv medlemmer i udvalget, foruden Wilhelm også Bengt Olsson, som stadig er frivillig i biblioteket, sammen med Mogens Madsen, Preben Bernth, Niels Toft, Holger Høst og Bruno Petersen. I februar 1980 udkom Litteraturliste nr. 1 med en oversigt over dansk- og nordisksproget litteratur. Samme år flyttede Landsforeningen fra Åbenrå til Knabrostræde 3 – også i det indre København, som i de efterfølgende 15 år blev et politisk og kulturelt kraftcenter i det homoseksuelle/LGBT miljø. Her var der anderledes bedre plads til et bibliotek, men det

loftslokale, som i første omgang kom til at danne rammen, skulle først rengøres for dust og der skulle repareres og tilpasses gamle møbler, som blev skaffet forskellige steder fra for at finde plads til de materialer, som Wilhelm havde anbefalet i 1979.

Bibliotekets primære opgave var at samle alt dansk og så vidt muligt skandinavisk litteratur. Hvis pengene slog til, skulle der også indkøbes udenlandsk litteratur på hovedsprogene engelsk, tysk og fransk. Dernæst skulle blade og magasiner indkøbes og stilles til rådighed. Samlingen skulle også indeholde lydbånd, film, grammofonplader, billeder og plakater.

Wilhelms oprindelige idé var også, at institutionen skulle omfatte et arkiv. Biblioteket skulle overtage driften af F48's foreningsarkiv, og det skulle aktivt arbejde for at indsamle eventuelt manglende materiale fra tidligere medlemmer. Det var også tanken, at arkivet skulle indsamle personlige arkiver fra afdøde bøsser og lesbiske for på den måde at kunne bevare information om deres liv og levned for eftertiden. Det materiale, biblioteket nåede at indsamle, befinder sig i dag på Rigsarkivet, men vi har en fuldstændig registratur over hele Landsforeningens arkiv, som står på hylden i LGBT+ biblioteket.

Wilhelms aktivistiske tilgang til historie og hans klare overbevisning om, at historie er med til at skabe identitet i form af et tilhørsforhold og en fælles forståelse gennem forskellige tider og generationer, var også tydelig i hans forslag om, at biblioteket skulle opfordre bøsser og lesbiske til at indsende deres livsberetninger eller lade sig interviewe.

I 1984 – fem år efter Wilhelms oprindelige oplæg – flyttede landsforeningens bibliotek og arkiv ned i Knabrostrædes gadeplan, og der blev efterhånden plads til mange af hans idéer. Her var der stort bibliotek med læsepladser og adgang til magasiner og udklip. En café og plads til at se udsendelser og film på video og afholdelse af forfatterarrangementer, hvor blandt andre Bente Clod, Karsten Skawbo, Carsten Nagel, Christian Kampmann og Martin Elmer deltog. Wilhelms aktivistiske idé om en kulturinstitution for bøsser og lesbiske var blevet til virkelighed.¹

PANBLADET: DET STØRSTE DANSKE BLAD FOR BØSSER OG LESBISKE

I samme periode, som biblioteket blev til, var Wilhelm von Rosen også medredaktør på magasinet *Pan*, som Forbundet af 1948 udgav. *Panbladet* udkom for første gang i 1954, da det afløste tidsskriftet *Vennen*, som foreningens primære medlemsblad. Fra 1982 blev det trykt i tabloidformat og distribueret som gratis blad til biblioteker, diskoteker og barer med ti numre om året. Bladet udkom indtil 2007. LGBT+ biblioteket har alle numrene indbundet i årgange i sin samling.²

Wilhelms tid på *Pans* redaktion strakte sig fra 1977 til 1983, men man kan støde på ham i bladet både før og efter. Han bidrog især med artikler, som belyste den homoseksuelle historie både i Danmark og udlandet, men han skrev også interviews, boganmeldelser og reportager. Selvom han tilpassede sine artikler til magasinformaten og formidlede sine idéer og viden på en passende måde, gik han ikke på kompromis med sin faglighed. Han rapporterede ofte fra de konferencer, han deltog i og om den korrespondance, han havde med andre forskere.

I slutningen af 1970'erne korresponderede Wilhelm for eksempel med en af de amerikanske pionerer indenfor homohistorie Jonathan Katz. Wilhelm skrev efterfølgende artiklen "Flugten til Amerika: Kilder til en almindelig bøssets liv omkring århundredskiftet" om tre danske mænd, der

var rejst til USA. Artiklen blev bragt i *Pan* i 1979, og indgik senere i Katz' almanak: *Gay/Lesbian Almanac: A New Documentary*, som blev udgivet i 1983.

I 1980 bragte *Pan* også et foredrag, Wilhelm havde holdt om *Bøssehistoriske betragtninger* i forbindelse med Aarhus Festuge i 1979, ved Sexologisk seminar på Rigshospitalet i 1979 og ved Svensk psykiatrisk forenings forårsmøde i 1980. Og i 1984 bragte *Pan* uddrag af et foredrag om seksualpolitiske bevægelser, som Wilhelm havde holdt på Nordisk Institut ved Aarhus Universitet i 1983. På den måde fik *Pans* læsere gennem Wilhelm på nærmeste hold adgang til at følge de udviklinger, som foregik i begyndelsen af 1980'erne indenfor den historiske forskning.

Samtidig var Wilhelm aktiv i tidsskriftet *Seksualpolitik*, som udkom i årene 1976-1984, hvor han bidrog med generelle strategiske indlæg. I 1981 skrev han en artikel med titlen "Bøssekampens strategi", som udkom i *Seksualpolitik*. Årg. 9, nr.2/3 1981, som oprindeligt var blevet holdt som et foredrag på Marxistisk Folkeuniversitet i Stockholm. Ellers var det Henning Bech, som stod for de fleste strategiske oplæg i BBF. På trods af at oplægget blev holdt i en marxistisk sammenhæng, berøres marxismen ikke nævneværdig. Til gengæld kan der spores en modsætning til de lesbiske i spørgsmål om børnepornografi og pædofili, som Wilhelm ikke mente skulle bekæmpes.

I Wilhelms arkiv findes også projektideer til en skandinavisk bøsseavis fra 1981. Så planerne og visionerne var store.

KLARE HOLDNINGER – BÅDE TIL FORSKNING, LITTERATUR OG AKTIVISME

Wilhelm var en mand med klare holdninger, og hans videnskabelige og aktivistiske principper gjaldt både for egne og andres værker. Wilhelm var for eksempel ikke nådig i sin bedømmelse af pionerværket om homoseksuelle i Norge *De forsvant bare-: Fragmenter av homofiles historie* af Karen-Christine Friele, som udkom i 1985. Selvom bogen var et af de endda meget tidlige værker og netop det, som Wilhelm efterspurgte, skrev han om bogen i en særdeles kritisk anmeldelse i *Pan*, at den var både sjusket og ikke tilstrækkelig gennemarbejdet.

Wilhelm lod også sin aktivisme skinne igennem, da han anmeldte Svend Erik Sørensens roman: *Vil du ha' stumperne?* fra 1980. Wilhelm beskrev, hvordan homoseksuelle karakterer i litteraturen op gennem 1970'erne efterhånden havde fundet deres plads som hovedpersoner, hvor de tidligere altid var bipersoner i fortællingen – og gerne skurk. Han var dog ikke udelt begejstret for Sørensens skildring af det svære liv som homoseksuel mand, som gennemgik forskellige ulykker, før han kunne tilbyde stumperne af sig til en partner. Dette var en bøsse-med-tårer-fortælling, mente Wilhelm, som ikke betænkte den frihed, der var at vinde for den, som tog sig selv alvorligt, som han skrev.

Helt anderledes var Wilhelm mere begejstret for Christian Kampmanns roman: *I glimt*, som blev anmeldt i *Pan* i 1981. Ifølge Wilhelm viste Kampmann, at man i det nære hverdagsliv og ganske uden sensationer, kan tage magten over sit eget liv, og at det er umagen værd. At man kan lære at elske, og at verden er gjort af kærlighed. Wilhelm og Kampmann kendte blandt andet hinanden fra BBF og *Seksualpolitik*, og de var rundet af den samme tid og af det samme miljø.

En af Wilhelms tidlige artikler i *Pan* beskriver denne tid og dens ånd. Reportagen "Skæve dage i Stockholm", trykt i *Pan* 1975, handlede om BBF's besøg hos Homosexuella socialister i Sverige. Efter en morsom og chillum-hvæsende togtur, som der stod, ankom 11 BBF'ere til Stockholm for

at være med til et seminar med deltagere fra alle de nordiske lande og fem svenske byer. I Stockholm blev det til procession gennem byen, offentlige kys og omfavnelser, inden fællessangen brød ud i Internationalen og Bøssernes Slagsang. Dagen efter gik turen til svømmehallen for at studere heteroseksuelle mænds angst for hinanden, hvor gruppen vakte berettiget opsigt med sin udprægede bøssede opførsel, som der stod. Pinsesolen skinnede, og gruppen vendte hjem til København med følelsen af, at Homosexuella socialister var en inspiration for alle.³

Men som 1970'erne blev til 1980'erne, satte tidens forandringer også sine spor i de homoseksuelle miljøer. Allerede i anmeldelsen af Kampmanns bog skrev Wilhelm, at en speciel tid var ved at være forbi. Sammenblandingen af ungdomsoprørets modkultur og det homoseksuelle miljø blev efterhånden mere utydelig, og der kom nye dagsordener på banen. 1980'ernes aktivistiske arbejde kom mere til at gå i retning af ligestillende juridiske rettigheder indenfor arv, ægteskab og arbejdsmarked.

Samtidig så nye grupper dagens lys, for eksempel Pan Idræt. Ungdomsgruppen – som arbejdede på tværs af kønnene – og Gå-ud-gruppen, som havde en mere imødekommende og forklarende frem for konfrontatorisk stil. Men selvom Wilhelms aktivistiske stil blev udfordret af 1980'erne, blev det dog også det årti, hvor han for alvor kom til at gøre sine store akademiske landvindinger.

WILHELM VON ROSEN SOM FORSKER

Sidste gang, jeg (Bente) så Wilhelm, var, da jeg holdt oplæg på Hertoft-eftermiddage den 22. februar 2018. Titlen på foredraget lød *En kønsforsker takker af. At se frem ved at se tilbage* taget fra min fratrædelsesforelæsning ved Københavns Universitet i maj 2017, men her var det seksualitetsforskningen, som var i centrum.

Vi var: "Rosen – Bech – Rosenbeck og så mig", som historikeren Karin Lützen sagde. Karin kalder os kvartetten i sin artikel i *Dengang vi var Danmarks hr. og fru Homo* (Karin og Henning), som hun skrev i *Byen og Blikkets lyst. Festskrift til Henning Bech*, der udkom i 2014.

I løbet af 1980'erne var der sket en opblomstring i seksualitetsstudierne. Havde kvindeoprøret sat gang i kvindestudier, så fik Stonewall, bøssernes oprør i New York i 1969, betydning for den homoseksuelle bevægelse i 1970'erne, og det blev baggrunden for især historiske studier af homoseksualitet af f.eks. sociologer som Jeffrey Weeks, Kenneth Plummer og Mary McIntosh. Det skete samtidig med, at filosofen Michel Foucault påbegyndte sit værk om seksualitetens historie, hvoraf første bind udkom i 1976 (på dansk i 1978).

1980'erne var en meget kreativ periode. Vi tog på konferencer i udlandet, som ofte dengang foregik i Holland. Karin og Wilhelm mødte hinanden på konferencen *Among Men, Among Women* i Amsterdam 1983. Senere var Henning Bech, som var idehistoriker/kultursociolog, og jeg med på bl.a. *Homosexuality. Which homosexuality* i 1989⁴ og *Sexual Cultures in Europe* 1992, som også fandt sted i Holland. Vi fire afholdt selv en stor conference: *Sexuality and (Post) Modernity* i 1989 i København.

Wilhelm von Rosen, Henning Bech og Karin Lützen udgjorde også et panel i Radio Rosa, som eksisterede mellem 1983-2010. (<https://gaymagz.dk/radio-rosa-1983/>). Panelet om homohistorie startede i 1991 og i en række år udsendt én time om ugen, hvor de tre enten var sammen eller

hver for sig. Under mindestunden, som blev afholdt nogen tid efter Wilhelms bisættelse i hans hjem: Stormly, fortalte Erik Ladefoged, som var en af redaktørerne på radioen, at der ikke var grund til at forberede andet end et enkelt indledende spørgsmål, når Wilhelm skulle på. Han talte derud af.

Måske var det ikke USA og Stonewall, som var det egentlige udgangspunkt for homo-kampen. Måske var det Berlin. Den amerikanske historiker Robert Beachy fremhæver i *Gay Berlin. Birthplace of a modern identity* fra 2014, at Berlin og ikke Stonewall burde fejres, hvilket litteraten Dag Heede også fremhæver i sin anmeldelse af bogen i *Lambda Nordica* (Dag Heede: Varme brødre. Vol. 20 No. 2-3 (2015): *Gender Trouble* 25 years) <https://lambdanordica.org/index.php/lambdanordica/article/view/456/441>).

Der var ifølge Beachy et stort homomiljø i 1920- og 1930'ernes Berlin. Det var endog tæt på at lykkedes, at få homoseksualitet afkriminaliseret i 1929, men så kom nazismen, og de homoseksuelle blev nu forfulgt og sendt i koncentrationslejre.

Beachys bog giver indirekte et perspektiv på homoseksualitetens historie og på homoforskningen i Danmark. Det blev tydeligt, at Danmark i 1890'erne hurtigere var blevet opmærksom på det homoseksuelle miljø end andre nordiske lande. For ifølge Wilhelm skete der noget i Danmark, da der kom togforbindelse til Berlin i 1886. Både de homoseksuelle og de læger, der gerne ville behandle dem, tog på tur til Berlin. Beachys bog overbeviste desuden mig om, at den seksualitetsforskning, som opstod i Danmark i 1980'erne, var ganske avanceret.

Det var Wilhelm, der fandt på ordet bøsseforskning. Da han i 1979 skulle holde oplæg på Sexologiske seminarer på Rigshospitalet (i dag Hertoft-eftermiddage) holdt han fast i titlen "Historiografiske betragtninger om bøssehistorie i det 19. og 20. århundrede", selv om sexologen Preben Hertoft, som stod for seminarerne, foreslog ordet "Homoseksualitetshistorie". I sine erindringer er Hertoft beskæmmet over sin (og Villars Lunn's) negative holdning til ordet bøsse (Preben Hertoft: *Undren og befrielse*, 2001: 244).

MÅNENS KULØR

Disputatsen *Månens Kulør* fra 1992 var et overflødighedshorn. Wilhelm må have påbegyndt arbejdet i slutningen af 1970'erne. I 1979 fik han et halvt års orlov fra Rigsarkivet, og en del år senere i 1987 fik han bevilget et halvt års orlov af Statens Humanistiske Forskningsråd til at færdiggøre sit manus. Disputatsen var en kraftpræstation.

Undertitlen på bogen lød *Studier i dansk bøssehistorie 1628-1912*. På Historisk Institut, hvor afhandlingen blev indleveret, troede man, at afhandlingen handlede om bøsser dvs. geværer og henvendte sig derfor til Tøjhusmuseet (det nuværende Krigsmuseum) for at finde bedømmere. Jeg fortalte historien under mit foredrag på Hertoft-eftermiddage i 2018, som jeg havde fortalt den til mine studerende gennem årene. Men var den nu sand? Wilhelm verificerede historien. Den var rigtig nok.

Historisk Institut fik nedsat et bedømmelsesudvalg, som ikke syntes, at doktoranden havde udfoldet teorien godt nok. Som jeg husker det, bestod teoriapparatet af én note, hvor Michel Foucault lige blev nævnt. Det var en ommer. Det var ikke som sådan mærkeligt. Det er der mange

af os, som har prøvet. Men Wilhelm var ikke den type, der sådan lige bøjede sig. Så der måtte forhandlinger, ja ligefrem forligsmøder til.

1980'ernes seksualitetsstudier tog udgangspunkt i socialkonstruktionsteori inspireret af Foucault. Om seksualitet var en konstruktion eller essens blev ivrigt diskuteret ikke kun på forskningskonferencer, men også i miljøet. *Månens kulør* var en stringent social konstruktionsanalyse. Seksualitet og homoseksualitet så Wilhelm som historiske fænomener. Det var ifølge ham så logisk, at det ikke hverken krævede uddybning eller teoretiske overvejelser. Det var tæt på, at der ikke blev nogen doktorgrad.

Under minstestunden for Wilhelm i Villa Stormly, som i øvrigt var et af de første bøssekollektiver i København, viste det sig, at vi havde været mange, som heppede for, at han skulle genindlevere. Kris, Kristian Tofte Petersen, som var guldsmid, lovede at kreere en doktorring. Om det er derfor, det lykkedes, ved jeg ikke, men doktorgraden kom i hus. Og det var også godt, at det blev en ommer, for det blev til ikke et men to glimrende teoretiske afsnit med titlerne: *Videnskabsteoretiske forudsætninger* og *Sex mellem mænd som historie*. Jeg har benyttet disse i min undervisning, ligesom historikeren Søren Mørch tog Wilhelms teorier til sig i *Den sidste Danmarkshistorie* fra 1996 (p. 557) i sin analyse af forholdet mellem af viden og magt.

Wilhelm formåede på fornem vis at kombinere retshistorisk og litterært materiale. Dag Heede og litteraterne ville have fremhævet Wilhelms betydning for H.C. Andersen forskningen eller de dele af den, som ikke var seksualitetsforskrækkede.⁵ Analyserne af Herman Bang må heller ikke glemmes. En Herman Bang, som var forfulgt, men som også ønskede homoseksualiteten afskaffet. I sit "testamente" *Gedanken zum Sexualitätsproblem*, som han skrev i 1909, men som først skulle udgives efter hans død i 1922, skrev han, at homoseksualiteten af hensyn til forplantningen ville blive begrænset eller udslettet i fremtiden.

De to officielle opponenter ved disputatsforsvaret Henrik Nissen og Alex Wittendorf kaldte værket bindestregshistorie. Hvad vi vel også selv gjorde. Og så havde en af dem en lidt sjov pointe, nemlig at brug af ordet bøsse ikke var i overensstemmelse med Wilhelms konstruktionsteori. Ordet fandtes først meget senere. Og det havde de sådan set ret i. Opponenterne var med på den konstruktionistiske hypotese et stykke af vejen, også fordi de syntes, at Wilhelm fastholdt det konkrete og sociale i konstruktionen. Konstruktion var ikke ren fiktion.

Wittendorf mente dog, at det var tvivlsomt, om det var muligt at adskille konstruktion og essens. Han var enig i, at sodomiforhold i det 17. og 18. århundrede ikke var homoseksualitet i moderne forstand, men betvivlede tesen om, at seksuelle handlinger mellem mænd i den tidlige del af perioden var få, tilfældige og voldsprægede (dvs. handlinger som ikke involverede følelser). Wilhelm var faktisk af den opfattelse, at når man ikke kunne finde spor af seksuelle forhold mellem mænd i kilderne, så fandtes de ikke. Afhandlingen blev rost for at være et pionerarbejde og stort set fri for faktuelle fejl. *Månens kulør* har den farve månen skal have, var afslutningsreplikken. (Nissen og Wittendorf i *Historisk Tidsskrift* 94 hæfte 1. (<https://tidsskrift.dk/historisktidsskrift/article/view/53620/71693>).

Henning Bech og Karin Lützen opponerede ex auditorium. Så var der fest i Villa Stormly.

Konstruktion over for essentialisme blev ikke kun diskuteret inden for forskningen, hvor bølgerne gik højt på de internationale konferencer. Mindestunden afslørede, at der havde været livlige

diskussioner om dette emne mellem Wilhelm og hans bøssevenner. De var ikke helt overbevist om konstruktionstanken. Denne modsætning kunne også læses i *Pan*. Wilhelms kollega på Rigsarkivet Karl Peder Pedersen skrev bl.a. "Dansk bøssehistorie – på vej hvorhen" (*Pan*, Årg. 34, nr. 1 1987). Titlen på Wilhelms svar var "Snudebillen i dansk Bøssehistorie og Den indbildte homoseksuelle", som også udkom i *Pan* samme år (*Pan*, Årg 34, nr. 2 1987). Karin Lützen støttede op om von Rosens konstruktionistiske synspunkt i et indlæg med titlen "Skal "homoseksualitet" helst være en universel essens?" (*Pan*, Årg 34, nr. 2 1987).

SENERE FORSKNING

Efter disputatsen fortsatte Wilhelm sin forskning omend på et lavere blus. Wilhelm blev Editorial Adviser og Senior Contributor til *Who's Who in Gay and Lesbian History*, som udkom i 2001. Han bidrog med hele 27 biografier om danskere, og det er således hans fortjeneste, at der i den internationale homohistorie af og til dukker danske eksempler op.

Wilhelm skrev sammen med Henning Bech og Karin Lützen artiklen homoseksualitet i *Den store danske Encyklopædi* i 1997. Det gik ikke helt let ifølge lægen Christian Graugaard, som supplerede de tres artikel med en mindre om emnets medicinske forskningshistorie.

Wilhelm von Rosen skrev et længere kapitel i en nordisk antologi om tiden efter 1912, hvor *Månens kulør* sluttede og han fulgte udviklingen frem til afkriminaliseringen af homoseksualitet i 1933 (*Critically queer* fra 2007). Men en videreførelse af homoseksualitetshistorien i det 20. århundrede blev det ikke til. Han gik på pension i 2006. Vi var nogle, der ved hans afskedsreception, gav udtryk for, at vi håbede at se mere til ham i forskningsmiljøet. Men sådan blev det ikke. Wilhelm foretrak nu at lave andre ting, bl.a. underviste han i gymnastik. Jeg er dog beæret over, at han i 2008 bidrog til mit festskrift med en artikel om Blovstrødsagen. Det blev den sidste artikel, som han skrev.

Wilhelm var en sproglig begavelse. Under et ophold i Berlin i 1997 mødte jeg ham tilfældigt på jubilæumsudstillingen *Goodby to Berlin? 100 Jahre Schwulenbewegung* i Akademie der Künste. Det var 100 året for den tyske læge og sexolog Magnus Hirschfeldts forsøg på at få afkriminaliseret homoseksualitet i Tyskland. Udstillingen handlede kun om mænd. Kvinderne havde forladt arrangørgruppen. Men jeg lod mig alligevel begejstre og kom der mange gange, også da Wilhelm holdt foredrag: *Die Schwule Geschichte Dänemarks. Eine konstruktivistische Interpretation*, som er med i bogen *100 Jahren Schwulenbewegung* fra 1998 (jeg har enten fået eller lånt Wilhelms eksemplar). Wilhelm skulle have talt på engelsk, men han spurgte, om der var nogen i lokalet, som ikke forstod tysk. Det var ikke tilfældet, så han fortsatte på tysk med udgangspunkt i et engelsk manuskript. Jeg var dybt imponeret.

Lad mig slutte med at citere, hvad Wilhelm selv skrev om *Månens kulør* i den selvbiografi, som man skriver til *Københavns Universitets årbog*, når man har disputeret.

"Afhandlingen redegør for det anale samlejes historie i Danmark fra Christian 4.s. tid til kort før 1. Verdenskrig. Jeg har søgt at udrede det historiske forløb, som gjorde, at noget så trivielt som anale samlejer blev omgivet af et stadigt eskalerende drama og en social panik, som kulminerede i det bizarre forhold, at moderne europæisk kultur blev en 3-køns kultur. Dette er nok en af de situationer, hvor den historiske udredning og kortlægning ikke er en tilstrækkelig forklaring, fordi

humanistisk videnskab trods sin ambition om at skabe forståelighed og sammenhæng i de forefundne diskontinuiteter kun vanskeligt kan forklare, endsige lokalisere årsagen til kollektiv irrationalitet, snakkesalig tabuisering og afgrundsdyb frygt på mandkønnets, kulturens og civilisationens vegne". (<https://tidsskrift.dk/kvaarbog/issue/view/6526/577>):

Det er som at høre Wilhelms stemme, når man læser disse linjer.

TAK

Vi takker Bengt Olsson, Peter Edelberg, Christian Graugaard, Dag Heede, Karin Lützen, Yvonne Mørck, Jens Rydstrøm for hjælp og gode input.

KILDEmateriale

Wilhelms von Rosens arkiv findes i Rigsarkivet: Rosen, Gottlieb Thomas Wilhelm von (Privatarkiv nr. 9 +10516).

Der findes en omfattende registrant, hvor der er anført findes en del materiale, som vedrører hans tid i *Pan*. Mange af hans artikler i *Pan* er registreret her.

NEKROLOGER

Jens Rydstrøm og Dag Heede: "Wilhelm von Rosen (1941-2019) in memoriam". *Lambda Nordica* <https://lambdanordica.org/index.php/lambdanordica/article/view/566/537>

Niels Nyegaard: Wilhelm von Rosen og dansk homoseksualitetshistorie. *Temp*. Årg. 10, 2019.

Peter Edelberg: Wilhelm von Rosen". *Historisk Tidsskrift* nr. 1 2020.

BIBLIOGRAFI OVER WILHELM VON ROSENS BØSSEHISTORISKE ARBEJDER (BASERET PÅ PETER EDELBERGS LISTE)

Wilhelm har også udført arkiv relevant forskning på Rigsarkivet, som ikke er medtaget her. Se *Forskningen i Statens Arkiver. Årsberetninger*.

BØGER

Månens Kulør: Studier i dansk bøssehistorie 1628-1912 (København: Rhodos 1993).

Bøssekampens Politik: Artikler om et tiårs bøssekamp og bøssepolitik (København: Forlaget Pan 1979).

Gay Life and Gay Writers, red. Wilhelm von Rosen og Vagn Søndergaard (København: 1979).

ARTIKLER

"Venskabet's mysterier: Om H. C. Andersens roman 'O.T.', hans forelskelse i Edvard Collin og 'Den lille Havfrues' forløsning" i *Anderseniana*, 3. række, bd. 3, nr. 3, 1980.

"H.C. Andersens forelskelse i Ludvig Müller og dennes forgæves forsøg på at få et ordentligt mandfolk ud af ham", i *Kritik* 73, 1985.

"Sodomy in Early Modern Denmark: A Crime Without Victims" i *Journal of Homosexuality*, vol. 16, no. 1-2, 1989.

"Overgangstypen til den moderne homoseksuelle: Den 'usynlige' forfatter Carl Markman" (1840-94), i *lambda nordica* 3, Stockholm 1989.

"Københavns pæderastiske undergrund i 1814", i *Nordisk Sexologi* 1990.

"Den pæderastiske subkulturs opståen i København i 1860'erne", i *Den Jyske Historiker* nr. 58-59 (Kønnet i historien), 1992.

"Homoseksuelle i det 21. århundrede? Historisk erkendelse som grundlag for homopolitiske vurderinger og prioriteringer", i *Løvetann*, Oslo 1993/1.

"A short history of gay Denmark 1613–1989: The rise and the possibly happy end of the Danish homosexual" i *Nordisk Sexologi*, 12 (2), 1994.

"Antikritik. Das Homoerotische ist das Homoerotische ist das Homoerotische, om Heinrich Deterings *Das offene Geheimnis*", i *Capri* nr. 19, Berlin 1995.

"Konstruktionen af den mandlige homoseksuelle i Danmark" i *Diskurs, ideologi og praksis – kønsidentitet og ligestillingsdebat. Samkvind Skriftserie*, 20, 1995.

"Die schwule Geschichte Dänemarks bis zum Ersten Weltkrieg. Eine konstruktivistische Interpretation" i Manfred. Herzer (Hrsg.) *100 Jahre Schwulenbewegung, Dokumentation einer Vortragsreihe in der Akademie der Künste*, Berlin 1998.

The Encyclopedia of Gay Histories and Cultures (2nd Edition). Artikel om "Denmark" 1998.

"Pornografiaffæren i 1955" i *Zink* nr. 4, 1999.

"Denmark". (Georg E. Haggarty (ed.): *Gay histories and Cultures: An Encyclopedia*. 2.nd ed. Garland New York, 2000.

Biografiske artikler i *Who's Who in Gay and Lesbian History*, 2 bd., eds. Robert Aldrich og Garry Wotherspoon, London: Routledge 2001:

H. C. Andersen, P. G. Andræ, A. Axlil, H. Bang, E. Bruhn, N. Bukh, R. Dahl, F. Dumont, M. Elmer, C. H. Falberg, H. Fogedgaard, H. P. Hertoft, J. C. Houmark, J. Jersild, C. Kampmann, E. Knuth, M. Kok, N. Matthiasen, C. Petersen, K. Rame, G. Rasmussen, Sven Omann/Wanda Listz, J. Reinhardt, L. Rovsing, S. Thalbitzer, T. Vanggaard, K. Zahrtmann.

"There has always been...: Gay History in Politics and in Reality" i *Bending Bodies: Moulding Masculinities*, Vol 2., eds. Søren Ervø og Thomas Johansson, Ashgate 2003.

"Almost Nothing: Male-Male Sex in Denmark 1550-1800" i *Queer Masculinities: Siting Sam-Sex Desire in the Early Modern World*, eds. Kathrine O'Donnell og Michael O'Rourke, London: Palgrave Macmillan 2006.

"Denmark 1866-1976: From Sodomy to Modernity" i *Criminally Queer*, eds. Jens Rydström og Kati Mustola, Amsterdam: Aksant 2007.

"Blovstrødsagen: Homoseksuelle lærere og forførelse. Panik i pressen 1961" i *På kant med historien: Studier i køn, videnskab og lidenskab tilegnet Bente Rosenbeck på hendes 60-årsdag*, eds. Karin Lützen og Anette K. Nielsen, Kbh.: Museum Tusculanum 2008.

"The Impact of Science on Criminal Legislation Concerning Homosexuality: A Danish Case-Study, 1905-1976" (Upubliceret manuskript).

ARTIKLER I AVISER OG POPULÆRMAGASINER

"Pornografiaffæren i 1955" i *Zink* nr. 4 (1999).

"Uterlige forhold" (Om forbuddet mod den selskabelige forening 'Nekkab'), kronik i *Politiken*, 13.10.1997.

"Bøssekampens strategi", i *Seksualpolitik*, årg. 9, nr. 2-3 (1981): 31-35.

"Bøsekulturen/mandekulturen", i *Hug!*, årg. 6, nr. 27 (1980): 47-54.

"De usynlige mænd", i *Humaniora*, årg. 1, nr. 1 (1987): 29-30.

"Det tredje køn i europæisk kulturhistorie", kronik i *Berlingske Tidende*, 17.12.1993.

"En havfrue", kronik i *Politiken*, 22.3.1981.

"Medlem af menneskeheden?" (Kritik af Elsa Gress), kronik i *Politiken*, 26.4.1979

UDVALGTE ARTIKLER I PAN 1976-2003

"Bøsefeminisme: En blid introduktion til fænomenet Bøsefeminisme. Mest for udenforstående.", nr. 5-6, 1976. s. 30-31.

"Når mænd skriver om bøssekamp...", nr. 3, 1977, s. 6-8.

"H. C. Andersen. Bøsse?", nr. 4, 1977, s. 22-26.

"Pressen og os" (leder), nr. 1, 1978, s. 2-3.

"Vi er bedre", nr. 3, 1978, s. 26-34.

"Carl Hansen Fahlberg", nr. 5, 1978, s. 10-13.

- "Flugten til Amerika", nr. 4, 1979, s. 12-15. (Fortsættes næste nummer.)
- "Niels Mathiasen er død", nr. 1-2, 1980, s. 5.
- "Interview med Simon Jürgensen", nr. 1-2, 1980, s. 6-8.
- "Vi har længe været et folk", nr. 3, 1980, s. 8-12.
- "Bøsser 'og' lesbiske", nr. 4, 1980, s. 3.
- "Bøssekulturen: En mandskultur", nr. 5-6, 1980, s. 18-22.
- "Mindeord om et mindeord", nr. 5-6, 1980, s. 29.
- "Interview: Uffe" (med Vagn Søndergaard), nr. 1, 1981, s. 4-6
- "Den lille Havfrue: Eventyret om en afvigers vilkår og skæbne i 1836", nr. 1, 1981, s. 10-14.
- "Landsmødets ældste deltager på 81", nr. 2, 1981, s. 4.
- "Feministisk mødekultur?", nr. 3, 1981, s. 8-9.
- "Mand-dreng i den blå lagune. (Anm. Af Jens Eisenhardt, 'Kim – min elskede')", nr. 4-5, 1981, s. 35.
- "Gensyn med Brideshead" (TV-anmeldelse), nr. 2, 1982, u.p.
- "Bevar begæret: Interview med Henning Jørgensen" (med Keld Løvetann og Ole Rud-Petersen), nr. 5, 1982, s. 7-8.
- "Farvel maskine: Interview med Allen Ginsberg og Peter Orlovsky", nr. 1, 1983, s. 24-25.
- "Historien om 'Heteroernes Befrielsesfront (anm. af Preben Hertoft, 'Det er måske en galskab')", nr. 2, 1983,
- "Bevar registret!", nr. 3, 1983, s. 16.
- "Bøssehistorie: Interview med Wilhelm von Rosen" (af Ole Rud-Petersen), nr. 4, 1983, s. 4.
- "Seksuelle bevægelser i 100 år", nr. 3, 1984, s. 16-17, 35.
- "Hvis ytringsfriheden kunne tale, ville den sige 'Al magt til Emmy Fomsgaard!'", nr. 1, 1990, s. 6-7.

LISTE OVER FOREDRAG OG MATERIALE SOM BEFINDER SIG I PÅ BIBLIOTEKET:

Den homoseksuelle historiske tradition

Bøssehistorie i Middelalderen. Et foredrag holdt i Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske den 14.oktober 1985.

Festforelæsning i Pan Bgcafé og Bibliotek 13. april 1985. I anledning af Axel Angxils 70 års fødselsdag, d. 3. april 1985.

Når Bønder elsker. Dansk bøssehistorie i 1700-tallet. Et foredrag holdt i Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske den 10. april 1983.

Til Wilhelm i anledning af 12. januar 2001.

Kopi af Wilhelm von Rosens selvbiografi i *Årbog for Københavns Universitet* 1993

Opposition. Henrik S. Nissen og Alex Wittendorf. Wilhelm von Rosen: Månens kulør. Studier i dansk bøssehistorie 1628-1912, bd. 1-2. Kbhn. Rhodos 1993. 872 s., ill. *Historisk Tidsskrift* 94 hefte 1. (<https://tidsskrift.dk/historisktidsskrift/article/view/53620/71693>).

¹ ALMS Conference Berlin 2019. Queering Memory, hvor LGBT biblioteket deltog, viste, hvor udbygget området er i andre lande. Her skal blot nævnes Schwules Museum, som er både bibliotek og arkiv og Skeivt arkiv ved Universitetet i Bergen, som er kommet på finansloven. Se Nyhedsbrev. Nr.75 juli 2019.

² *Vennen og Pan* fra 1949-1989 er behandlet i Niels Krause Brix-Thomsen: *Englebørn & sommerfugle? – fra skæbneramt til valg af livsform*. Speciale. Historisk Institut, Københavns Universitet 1999.

³ Turen er også skildret i Kristian Tofte Petersen & Ole Kongsdal Jensen: *Erindringer om Bøssernes Befrielses Front. Et aktivistliv*. København: Kahrius, 2020. Wilhelm von Rosen og Stormly er omtalt flere steder, bl.a. p.123 og 147.

⁴ Dennis Altman and others: *Which homosexuality. Essays from the international scientific conference on lesbian and gay studies*. GMT Publishers: London 1989.

⁵ Dag Heede og Wilhelm von Rosen holdt foredraget: "H.C. Andersen: en fisselette som nationaldigter?" på Hertoft-eftermiddage i 2005.